

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ЗАСОБІВ ДОВКІЛЛЯ

Анотація У статті розглядаються шляхи удосконалення естетичного виховання при вивченні природознавських дисциплін в початкових класах.

Аннотация. В статье рассматриваются пути усовершенствования эстетического воспитания при изучении природоведческих дисциплин в начальных классах.

Annotation. In the article the ways of improvement of aesthetic education are Examined at the study of natural history disciplines in initial classes.

Сьогодні все більше стає питання естетичного виховання школярів. Сучасні школярі – господарі майбутнього. Тому їм необхідно навчатися на належному рівні оцінювати прекрасне, відчувати, розуміти прекрасне і разом з тим діяти відповідно до засвоєних естетичних знань.

Великі можливості має шкільний курс природознавства щодо вирішення даної проблеми. У кожній навчальній темі з природознавства можна виділити матеріал, який стосується естетичного виховання. Процес пізнання дітьми природи відбувається здебільшого на інтелектуальній основі. У ньому переважає інформація про природу і відчувається брак емоційно образної інформації.

Учитель під час контакту дітей з природою повинен добиватися чіткої диференціації кольорів та відтінків, форм, звуків, запахів у природі. Ці ознаки інформують про зв'язки у природі, характерні особливості існування та розвитку природних об'єктів. Естетичне виховання стимулює властиву дітям від народження здатність відчувати і сприймати прекрасне в природі й мистецтві, яке відображає красу природи; а також розуміти цю красу й розвивати потребу самим створювати прекрасне. Разом з тим естетичне виховання сприяє тонкому розумінню закономірностей природи. Тому йому треба приділити значну увагу. В початкових класах класоводи мають переважно опиратися на відчуття і переживання дітей: естетичні, моральні. Молодші школярі вчать спостерігати за природою, бачити і розуміти її красу. Діти виконують елементарні роботи по догляду за мешканцями живого куточка та за рослинами на навчально-дослідній земельній ділянці.

Естетичне виховання молодших школярів слід проводити комплексно, в тісному взаємозв'язку з іншими предметами, особливо з гуманітарними. Через усвідомлення колористичної гами певного сезону (весни, літа, осені, зими) з'ясовується неповторність і циклічність природних явищ, одночасно встановлюється функціональний зв'язок між ними. Цьому сприяють колажі, акварелі, в яких відображається поступовий перехід від барв зими до весни, від літа до осені. Характерним є вивчення тих почуттів, котрі виникають при спогляданні сезонних палітр [4, 41].

Для збагачення уроку інтелектуальними почуттями значну роль відіграє емоційна підготовка учнів до засвоєння нового матеріалу.

Складний взаємовплив зовнішніх і внутрішніх умов породжує жаданий результат – позитивні емоції, серед яких найсильнішою є радість пізнання. Через сплеск позитивних

емоцій молодші школярі переживають почуття краси. Дітям цього віку доступні естетичні враження від краси спостережуваного.

Відродження української національної школи передбачає естетизацію всіх ланок навчально-виховного процесу. Джерелом такого підходу виступає культура українського народу, яка є унікальною і неповторною. Важливою умовою успішної розбудови системи національної освіти є створення теоретичного базису естетичного виховання особистості.

Естетичне сприймання природи не вичерпується її сенсорним пізнанням. Завдання учителя – піднесення сприймання на належний емоційно-образний рівень та організація оцінної діяльності учнів. З цією метою у процес безпосереднього контакту дітей з природою доцільно вводити запитання оцінного характеру, творчі завдання, яскравий художній матеріал – поезію, пісні, загадки, казки тощо.

Могутнім фактором естетичного розвитку індивіда виступає слово.

Слово в системі засобів навчання повинно стати ефективним зняряддям естетичного виховання школярів, оскільки у шкільних підручниках та посібниках для молодшого школяра вміщено багато високохудожніх прозових і поетичних творів, у яких відображена наша дійсність.

На уроках природознавства при опрацюванні текстів необхідно формувати образне мислення і виробляти в учнів навички естетичного сприймання змісту твору. Наприклад, починаючи у 2(3)-му класі вивчення розділу „Жива природа” (Природознавство, 2(3)-й клас. Авт. Т.М. Байбара, Н.С. Коваль) під час читання тексту підручника, варто звернути увагу дітей на те, як впливають рослини на естетичні почуття. Учитель повинен розповісти, що рослини прикрашають наше життя, як вони цвітуть.

Вивчаючи тему „Лісостеп і степ” (Природознавство, 4(3)-й клас. Авт. Н.С. Коваль, Л.К. Нарочна), під час читання тексту звертається увага на красу степу навесні, коли він стає схожий на різнобарвний килим — зацвітають тюльпани, фіалки, незабудки, горицвіти, півонія вузьколиста тощо. Вивчаючи розділ „Пори року” (осінь), дітям необхідно запропонувати вірш Н. Забіли „Осіньні листя” (Природознавство, 3(2)-й клас. Авт. Л.С. Коваль, Л.К. Нарочна), в якому описано характерні особливості осіннього сезону. Класовод може запропонувати дітям прочитати слова: „...А листя з них зривається і пісеньку співа...” і звернути їхню увагу на те, що у природі листопад створює певні звуки, а також запропонувати дітям під час екскурсії, яка буде проведена в лісі (парку, лісосмузі тощо), послухати листопад, проспостерігати за опаданням листя.

На уроках природознавства дітям необхідно пропонувати додаткові тексти, зміст яких спрямований на формування в учнів художнього смаку, виховання почуття прекрасного, любові до рідної природи, рідного краю, людей творчої праці.

Такі твори здатні викликати в учнів естетичну насолоду, прагнення творити добро. Передати свої враження від побаченого і почутого допоможе образне слово (творчість класиків, видатних майстрів слова). Неперевершені зразки опису природи можна знайти у творах О. Пушкіна, К. Паустовського, М. Пришвіна, Т. Шевченка, Л. Українки, В. Сосюри, М. Рильського та багатьох інших майстрів слова.

Могутнім засобом естетичного виховання є краса довкілля. З метою поглиблення естетичного сприймання природи впроваджується детальне вивчення особливостей кожної пори року. Через безпосереднє усвідомлення колоритної гами певного сезону з'ясовується неповторність і циклічність природних явищ, одночасно встановлюється функціональний зв'язок між ними. Тому для вивчення сезонних змін у природі програмою з природознавства передбачено ряд уроків-екскурсій у світ навколишнього

середовища в різні пори року, щоб учні могли безпосередньо сприймати й розуміти красу сезонних змін лісів, луків, полів.

Проте до організації екскурсій „у природу” вчителі висувають ряд дидактичних вимог. Таке „недовантаження” емоційної сфери дитини негативно впливає на її ставлення до навколишнього середовища.

Під час підготовки до таких уроків класоводу слід враховувати, що екскурсії відіграють велику роль у розумінні прекрасного у природі. Засобами естетичного виховання при цьому є сама природа. Діти, особливо молодші школярі, часто не помічають її краси. Необхідно постійно розвивати в них прагнення бачити й чути, а не тільки спостерігати природу.

Під час проведення екскурсії класовод має так спрямувати спостереження за предметами довкілля, щоб картини рідної природи викликали у дітей радісні почуття від зустрічі з красою рідного краю; навчити вихованців чути музику лісу, спів трави, тріщання льоду, бачити танок сніжинок, падаючого листя, насіння. Однак потрібно дати дітям змогу не тільки милуватися квітами, а й спрямовувати їхні розповіді на те, якими їм запам'ятались дерева, квіти, пташки, звірі під час екскурсії, прогулянки до лісу тощо. Це виховуватиме в дітей почуття прекрасного, навчатиме дивитись на все, що оточує їх, допитливими очима, бачити прекрасне у буденному. Важливо підключити до процесу сприйняття всі органи чуття: зір, нюх, слух, дотик. Доцільно ставити перед дітьми завдання, які б спрямовували їхню увагу на естетичні властивості об'єктів природи, зацікавлювали. У відповідний момент необхідно обов'язково звертати увагу на форму листя різних рослин, на строкату ковдру луків, на ліс, що синіє вдалині, на темну перед дощем річку, на грозові хмари тощо.

Естетичні почуття виникають і у сприйманні ароматів природи. Необхідно, щоб діти відчули і медовий запах липи, і солодкуватий – білої акації, і ледь гіркуватий – берези, вдихнули тонкі пахощі ялинової хвої, прілого листя. Сприймання запахів збагачує естетичні почуття людини.

Під час проведення екскурсії необхідно створити умови, які б сприяли виробленню почуття задоволення від виконання навчальних завдань: цікаві запитання, ігри тощо.

Спільність естетичної та ігрової діяльності має велике значення. Гра, створюючи радісний, емоційно піднесений настрій, розвиває водночас пізнавальні можливості учнів, стимулює творчість, сприйняття дійсності.

Приклади запитань, завдань, ігор.

- Чим відрізняється кора молодшої берези від старої?
- Чим відрізняється сосна від ялини? Порівняйте сосну та ялину.

Відповідаючи на ці запитання, учні не обмежуються оглядом тільки однієї рослини. Вони спостерігають за кількома рослинами, порівнюють їх, роблять відповідні висновки. Необхідно продумати до кожної теми-екскурсії короточасні спостереження, практичні роботи, які приводять до цікавих висновків:

- Проспостерігайте та розкажіть про об'єкт, який, на вашу думку, є найпрекраснішим.
- Розкажіть, що вам найбільше запам'яталось під час екскурсії.
- Проспостерігайте за рухом у природі. (Ця гра полягає в детальному вивченні особливостей руху того чи іншого природного об'єкта і його пантомімічному відображенні. Інші учні намагаються впізнати, що саме спостерігав виконавець).
- Підготуйтеся до конкурсу на кращу гірлянду з осіннього листя.

Умова: листочки потрібно сколотити так, щоб було видно поступовий перехід від зеленого до жовтого або від жовтого до червоного кольору.

Зробіть висновок, що осінь — найбарвистіша пора року, її можна назвати „карнавалом кольорів”.

Підберіть слова-характеристики, що відображають красу осені (барвіста, різнокольорова, строката, святкова тощо).

– Упізнай листя на дотик (гра).

Умова: із заплющеними очима обмацати листок, проаналізувати особливості його форми та характер поверхні і визначити назву дерева.

Естетичне виховання можна здійснювати різнобічно, оскільки в розпорядженні класоводів, які викладають природознавство, є різні види мистецтва – поезія, музика, живопис, а крім того – чудова природа нашої великої Батьківщини. Тому для естетичного виховання молодших школярів є можливість широко використовувати міжпредметні зв'язки. Так, на уроках читання, коли матеріал містить природничі факти, треба використовувати художнє слово, картини, музичні твори, а також знання, здобуті на уроках природознавства.

Вивчаючи у 1-му класі поезію М. Познанської „Пролісок”, слід відмітити її високі художні якості. Перше читання вірша учителем має передати музичне звучання квітів, викликати в уяві першокласників барвісту картину квітучої галявинки, дихнути настоящим на лісових пахощах чистим весняним вітерцем. Цей віршик навчав бачити прекрасне у звичайному. Вивчення в 1-му класі теми „Весна” варто почати з прослуховування музики П.І. Чайковського „Пори року”. Стихло розповісти дітям про життя і діяльність композитора. Слухаючи музику, кожен по-своєму уявляє дзюрчання весняних струмочків, спів птахів. Під час розгляду репродукцій картини І.І. Левітана „Велика вода” діти побачене зіставляють з музикою.

Важливу роль в естетичному вихованні дітей відіграють і твори образотворчого мистецтва. Успішна реалізація естетико-виховних можливостей цих творів залежить від створення сприятливих умов для їх повноцінного сприймання. Образотворче мистецтво може бути засобом активізації сприймання прекрасного в житті та мистецтві.

Виконання молодшими школярами домашніх завдань, пов'язаних із спостереженнями, також розвиває дітей естетично. Наприклад, діти одержують завдання замалювати фарби неба під час сходу або заходу сонця. Краса багатьох явищ природи не може зрівнятися ні з якими картинами і розповідями, її треба побачити своїми очима.

Після проведення екскурсії дітям можна запропонувати на уроках образотворчого мистецтва зробити зарисовки за вибором:

- Що найбільше вразило під час екскурсії?
- Листяні і хвойні дерева.
- Пристосування рослин до життя в лісі.
- Фарби осіннього лісу тощо.

Поєднання навчальної і позакласної роботи з естетичного виховання дає змогу ще більше вивчити рідну природу, зрозуміти її красу, пояснити її взаємозв'язок.

Велику роль в естетичному вихованні відіграють свята врожаю, барвісті вечори на захист „зеленого друга”, художні виставки букетів.

Учителі, які систематично здійснюють естетичне виховання учнів, досягають позитивних результатів. Особливо широко можна використовувати з цією метою світ живої природи, представлений на пришкольній навчально-дослідній земельній ділянці та в куточку живої природи.

Озброюючи учнів на уроці природознавства знаннями про предмети і явища неживої та живої природи, класовод повинен виховувати у дітей уміння бачити і розуміти все прекрасне в довкіллі. Вивчаючи об'єкти природи, потрібно систематично звертатись до сфери дитячих почуттів. Поряд із інтелектуальним пізнанням природи потрібно вміти організовувати емоційно-естетичне її освоєння школярами. Діти повинні зрозуміти, що світ природи існує не тільки як об'єкт наукового вивчення та практичної діяльності людини, а й є джерелом естетичних емоцій і почуттів. Це активізує учнів, забезпечує краще засвоєння знань, підводить до глибшого пізнання природи.

Естетичне виховання має велике дидактичне значення, через те що здійснюються можливості для всебічного застосування міжпредметних зв'язків. Більшість навчальних занять, на яких відбувається естетичне виховання, обладнані додатковою наочністю, зокрема репродукціями художників-пейзажистів, фотокартками, листівками, діафільмами тощо. Разом з тим естетичне виховання сприяє розвитку уваги і спостережливості учнів початкових класів.

Література

1. Лещенко М.П. Зарубіжні технології підготовки учителів до естетичного виховання. – 2-е вид. – К.: Гротеск, 1996. – 192с.
2. Нестеренко Ю.М. Естетичне виховання у світлі ідей А.С. Макаренка та В.О. Сухомлинського // Почат. шк., – №11. – С. 46-47.
3. Савченко О.Я. Розвивай свої здібності. – К.: Освіта, 1996, 1998.
4. Knapp C.L. Humanising Outdoor Education Exploring the Affective Domain // Journal of Physical Education, Recreation and Dance. – 1989. – V.60. – №2. – P. 40-43.

УДК 37 (09)

Л.О. Бугакова

ПРОБЛЕМИ МОРАЛЬНОСТІ В ТВОРЧОСТІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Анотація. Зміст статті присвячено проблемам моральності в творчості В.О. Сухомлинського.

Аннотация. Содержание статьи посвящено проблемам моральности в творчестве В.О. Сухомлинского.

Anotation. The table of contents of the article is devoted to the moral problems of the moral of V.O. Suhomlinskiy

Проблема духовного становлення людини завжди була актуальною в педагогічній теорії і практиці. Цією проблемою цікавились філософи, психологи, педагоги, адже моральність є стратегічною лінією виховання людини. Ще античні філософи – Сократ, Аристотель, Платон намагались розкрити сутність поняття духовність. Вони висували на перший план духовне начало людини, бо лише така людина здатна на моральну оцінку таких понять як добро і зло, любов і ненависть, милосердя й жорстокість.

Цікавились проблемами моральності й провідні українські мислителі. Видатний український філософ Г. Сковорода об'єктом виховання вважав серце, бо до нього звернене виховання моральних якостей: чесність, поміркованість, працелюбність, стриманість, зневага до життєвих спокус тощо. Засуджуючи прагнення до багатства, престижу й насолоди, великий мислитель на перше місце висуває духовні блага: душевний спокій, споглядання природи, мудрість, внутрішню свободу. Як показник